

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

STATE FINANCIAL SUPPORT OF SMALL ENTERPRISES IN UKRAINE

У статті розглянуто особливості та проблеми розвитку малого підприємництва в Україні, заходи з прямої державної фінансової підтримки, податкове та регуляторне стимулювання підприємницької діяльності, підкреслено необхідність перегляду Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва.

Ключові слова: державна підтримка, державний бюджет, суб'єкти малого підприємництва, фізичні особи-підприємці, спрощена система оподаткування, електронний кабінет платника податків.

В статье рассмотрены особенности и проблемы развития малого предпринимательства в Украине, мероприятия прямой государственной финансовой поддержки, налоговое и регуляторное стимулирование предпринимательской деятельности,

подчеркнута необхідність пересмотра Национальной программы содействия развитию малого предпринимательства.

Ключевые слова: государственная поддержка, государственный бюджет, субъекты малого предпринимательства, физические лица-предприниматели, упрощенная система налогообложения, электронный кабинет налогоплательщика.

In the article features and problems of small business in Ukraine are discussed, measures of direct state financial support, tax and regulatory incentives of business activities are considered, need to review the National Program to support small businesses is emphasized.

Key words: state support, state budget, small businesses, individual entrepreneurs, simplified tax system, electronic office of the taxpayer.

УДК 336.02:338.1

Перловська Н.В.

к.е.н., доцент кафедри фінансів
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Постановка проблеми. Малі підприємства виконують важливу соціально-економічну роль у гармонійному розвитку національної економіки, забезпечуючи з одного боку зайнятість від 60 до 85 відсотків населення за різними країнами [1,17], а з іншого – надаючи гнучкості внутрішньому ринкові товарів і послуг. В Італії діє близько 3,5 млн. малих та середніх підприємств, де працюють четверо з п'яти найманих працівників. Малі та середні підприємці Італії забезпечують 52% ВВП та 18% експорту продукції [18]. У Чехії, Словаччині та Угорщині частка малих підприємств у ВВП знаходиться на рівні 30-40%. [18].

В умовах економічної нестабільності та обмеженості доступу малих підприємств до фінансових ресурсів збереження позитивних результатів розвитку малого підприємництва є одним з найважливіших завдань державного регулювання в Україні. Тому актуальним, на наш погляд, є визначення сучасного стану розвитку малого підприємництва в Україні, дослідження заходів з державної підтримки й результатів їх реалізації, та розробка рекомендації з подальшого стимулювання розвитку малого підприємництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання розвитку малого підприємництва досліджувались у роботах З. Варналія, Д. Ляпіна, Ю. Ольвінської, О. Поліщук, В. Цимбал, В. Березянка, О. Ваганової, Р. Руднік та інших вчених [1,17,18,19,21]. Впродовж 2016 року на законодавчому рівні здійснено певні заходи з підтримки підприємницької діяльності в Україні шляхом прийняття відповідних нормативних актів [6,14,15]. Але ж багатогранність чинників, що визначають особливості розвитку вітчизняного підприємництва, суперечливість підходів до підтримки малого бізнесу обумовлюють необхідність подальших

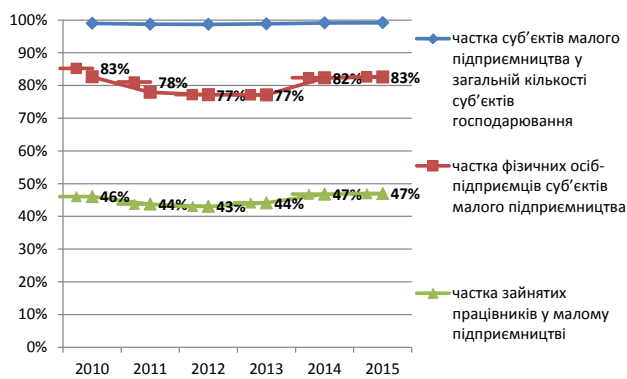
досліджень проблем функціонування малих підприємств в Україні та пошуку шляхів активізації їх фінансової підтримки на державному рівні.

Постановка завдання. Метою статті є визначення стану малого підприємництва в економіці України, фінансування реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва, податкових та регулятивних заходів стимулювання розвитку підприємницької діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно до 55 статті Господарського кодексу України «суб'єктами малого підприємництва визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України» [2]. За даними держкомстату України, частка суб'єктів малого підприємництва в загальній кількості підприємств складає майже 99% [3]. Основна частка зайнятих у малому підприємстві – це фізичні особи підприємці (77% від загальної кількості суб'єктів малого підприємництва станом на кінець 2013 року та 83% на кінець 2015 року) [3]. Соціальна значущість малого підприємництва в Україні підтверджується кількістю зайнятого населення – майже 47% працюючих забезпечують собі статок шляхом розвитку малого бізнесу. Динаміку функціонування суб'єктів малого підприємництва в Україні відображено на рис. 1.

Виступаючи рушійною силою економіки, малий бізнес відіграє дуже важливу роль: надає широку свободу ринкового вибору, забезпечує швидку окупність витрат, забезпечує конкуренцію на ринку; допомагає наповнити ринок товарами і послугами; оперативно реагує на зміну споживчого попиту,

швидше реанімується після негативних наслідків впливу середовища.

Рис. 1. Динаміка функціонування суб'єктів малого підприємництва в Україні

Джерело: розроблено автором на основі [3]

У соціальному плані важлива функція малого бізнесу полягає в тому, що він сприяє створенню нових робочих місць, знаходженню нових ринкових ніш для підвищення підприємницької активності, наповненню державного бюджету коштами, що перераховуються у вигляді податків та зборів.

Не зважаючи на велику кількість суб'єктів малого підприємництва в економіці України, частка їх обсягу реалізованої продукції до загального обсягу реалізації тільки трохи перевищує 23,7%. Про несприятливі умови господарювання свідчить отриманий малими підприємствами збиток за результатами до оподаткування у розмірі -111906,0 млн. грн. станом на кінець 2015 року. Найбільшого збитку зазнали підприємства будівництва, операцій з нерухомістю, торгівлі, інформації та телекомунікації, наукової та технічної діяльності [3].

До основних причин гальмування розвитку малого підприємництва в Україні відносять: неопрацьованість законодавства з питань розвитку малого підприємництва; високі податки; недостатня державна фінансова-кредитна підтримка малих підприємств; відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу; обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності [1,17,19].

Виходячи з ролі малого бізнесу для економіки країни, кожна держава намагається створити найсприятливіші умови для його розвитку. В Україні Державні програми підтримки затверджуються Кабінетом Міністрів України в установленому законом порядку, реалізує питання підтримки розвитку малого бізнесу Державна регуляторна служба України.

В Україні діє Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні, відповідно до Закону України від 21.12.2000 р. [4]. Програма передбачає: вдосконалення нормативно-правової бази та формування єдиної державної

регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності; активізацію фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва; сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва.

Одним із головних напрямів програми є створення умов для побудови дієвої та ефективної фінансово-кредитної системи підтримки діяльності суб'єктів малого підприємництва. Також програмою передбачено побудову небанківського фінансово-кредитного сектора, спрямованого виключно на малий бізнес і самозайнятність населення. Фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва спрямована на формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва та кредитно-гарантійних установ; розроблення та запровадження ефективних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва; створення та підтримку фінансових інститутів, які працюють на розвиток малого підприємництва [4].

Національною програмою сприяння розвитку малого підприємництва в Україні у якості джерел фінансування програми визначено кошти державного та місцевих бюджетів; кошти, одержані від приватизації державного майна, та інших джерел фінансування, не заборонених законом [4].

Ще одним базовим законом, що визначає правові та економічні засади державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, є Закон України від 22.03.2012 року № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [5].

Частиною 1 статті 15 Закону визначено, що державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультативну підтримку, у тому числі підтримку у сфері інновацій, науки, промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу [5].

Обсяг щорічних асигнувань, спрямованих на державну підтримку малого підприємництва, визначається у видатковій частині Державного бюджету України та може бути досліджений і проаналізований (табл. 1). Востаннє фінансування Заходів із реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні за рахунок Держбюджету України здійснювалось у 2011 році на суму 3 563,8 тис. грн. [6]. Скорочення зазнали й статті витрат на перепідготовку управлінських кадрів для сфери підприємництва, у 2016 році зникла стаття витрат на фінансування досліджень, прикладних наукових і науково-технічних розробок у сфері економічного розвитку і торгівлі [11].

До 2013 року фінансова державна підтримка суб'єктів малого підприємництва на державному

рівні реалізувалися в рамках бюджетної програми «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва» через Український фонд підтримки підприємництва шляхом проведення конкурсу бізнес-планів суб'єктів малого підприємництва. Відсутність коштів у держбюджеті на фінансування цієї програми призвело до її часткової реалізації лише за рахунок коштів самого фонду.

Загалом, всі державні програми щодо фінансової підтримки малого підприємництва мають в Україні скоріше виключний характер. За фактом держава проводить лише заходи, що мають регулятивний, інформаційний та організаційний характер.

Особливістю національного малого підприємництва є те, що більше, ніж 80% суб'єктів малого бізнесу, є самозайняті особи, які реалізують товари та надають послуги переважно кінцевим споживачам – фізичним особам та вирішують проблеми фінансування розвитку бізнесу за рахунок власних надходжень. Отже, для цих груп підприємців визначальними для розвитку бізнесу є два чинники: по-перше, умови здійснення підприємницької діяльності та можливість отримання стабільних надходжень у разі зростання купівельної спроможності населення та, по-друге, умови оподаткування, які визначають залишок коштів на споживання й подальший розвиток.

Як визначають незалежні дослідники, від січня 2014 року населення України почало суттєво економити та може собі дозволити купувати лише речі першої необхідності. Так від січня 2014 року тарифи на водопостачання підвищилися на 60%, електроенергію – на 50%, природний газ – на 600%, опалення – до 100%; ціни на продукти харчування – щонайменше на 100%), проїзд у громадському транспорті – на 100% та медикаменти – щонайменше на 50% [16]. Тому основними статтями видатків стали сплата комунальних послуг та купівля речей першої необхідності.

Зміни у Податковому кодексі за результатом прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законо-

давчих актів України щодо податкової реформи» № 1791-VIII від 20.12.2016 мають позитивні наслідки, адже створюють податкову підтримку мікробізнесу. Відповідно до Закону особливості використання спрощеної системи оподаткування визначено таким чином [13,20]:

- ставки єдиного податку для платників першої групи (фізичні особи – підприємці, які не використовують працю найманих осіб, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 300000 гривень) встановлюються до 10 відсотків прожиткового мінімуму для працездатних осіб,

- другої групи (фізичні особи – підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, не використовують працю найманих осіб або кількість осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах, одночасно не перевищує 10 осіб; обсяг доходу не перевищує 1500000 гривень) – до 20 відсотків розміру мінімальної заробітної плати,

- третьої групи (фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 5000000 гривень): 3 відсотки доходу – у разі сплати податку на додану вартість, 5 відсотків доходу – у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку.

Зменшивши суму надходжень для перебування на спрощеній системі оподаткування та одночасно змінивши підхід до визначення сум податків для платників першої групи оподаткування за спрощеною системою (відсоток від прожиткового мінімуму, а не мінімальної зарплати), держава фактично визнала дрібних фізичних осіб підприємців, праців-

Таблиця 1

Фінансування заходів з підтримки розвитку підприємництва за рахунок Держбюджету України, тис. грн

Статі видатків	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Підвищення кваліфікації державних службовців у сфері економіки та перепідготовка управлінських кадрів для сфери підприємництва	5025,3	5401,5	4493,4	1589,6	1711,1	1580,3	-
Фінансова підтримка видань з економічних питань і забезпечення функціонування веб-порталу з питань державних закупівель	11162,4	3410,8	3410,8	2390,6	2837,6	7598,7	748,4
Заходи по реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні	3563,8	0	Вказаної статті витрат не передбачено				
дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки у сфері економічного розвитку і торгівлі	8513,7	42961,9	16890,4	10589,4	6931,7	не передбачено	

Джерело: побудовано автором на основі [6-12]

никами «самих на себе», що забезпечують скоріше самовиживання, ніж якісний розвиток та наповнення конкурентними товарами й послугами вітчизняний споживчий ринок. Але ж позитивним є зменшення суми податку вдвічі: станом на січень 2017 року з 320 грн. (10% від мінімальної заробітної плати) до 154,4 грн. (10% від прожиткового мінімуму) [12].

Доходи другої групи малих підприємців за податковим навантаженням майже прирівняно до окладів працюючих громадян встановленням ставки не більше 20% від мінімальної зарплати, порівняно із 18%, що мають бути відраховані із зарплати, надбавок, премій, стипендій [20].

Одночасно Держава намагається за рахунок стабільно працюючих підприємств малого бізнесу, що мають регулярні надходження та бажають працювати із юридичними особами (а це переважна частина малих підприємств), підвищити надходження до держбюджету, обмежуючи можливості використання спрощеної системи оподаткування обсягом річного доходу з 20 до 5 млн. грн. та підвищуючи ставку до 18% на дохід, що є об'єктом оподаткування підприємств у загальній системі оподаткування [20].

Позитивним щодо регулювання діяльності малих підприємств в Україні є прийняття законів «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» № 1728-VIII від 03.11.2016 та «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» № 1797-VIII від 21.12.2016 р. [14,15].

Перший передбачає встановлення до 31 грудня 2017 року мораторію на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Другим Податковий кодекс доповнено ст. 42-1, яка визначає правові засади функціонування електронного кабінету платника податків. Електронний кабінет реалізований у вигляді захищеного Інтернет-порталу для платників податків, робота в якому здійснюється у режимі реального часу та не вимагає використання жодного додаткового програмного забезпечення. Електронний кабінет забезпечує можливість реалізації платниками податків прав та обов'язків: заповнення, перевірки та подання податкових декларацій, одержання документа, що підтверджує стан розрахунків, який формується автоматизовано шляхом вивантаження відповідної інформації з електронного кабінету із накладенням електронного підпису посадової особи контролюючого органу та печатки контролюючого органу; подання звітності до контролюючого органу; управління сумами помилково та/або надмірно сплачених грошових зобов'язань та інших [15].

Платник податків, який пройшов ідентифікацію в електронному кабінеті, самостійно визначає спосіб взаємодії з контролюючим органом: у загальному порядку чи в електронній формі. Платник податків має право в будь-який момент відмовитися від електронної форми взаємодії з контролюючим органом шляхом надіслання відповідного повідомлення через електронний кабінет [15]. Поширення використання електронного кабінету для подання звітності в електронній формі сприятиме прозорості податкових розрахунків та підвищить захищеність суб'єктів підприємницької діяльності у разі адміністративного оскарження рішень контролюючих органів.

Висновки з проведеного дослідження. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні є необхідною передумовою забезпечення економічної стабільності на внутрішньому ринку товарів та послуг, і чинником зняття соціальної напруги в суспільстві. На сьогодні в Україні спостерігається різновекторність вирішення одних і тих же проблемних питань щодо регулювання підприємницької діяльності, що негативним чином позначається на якості рішень у цій сфері. З погляду на велику соціальну значущість підтримки малого підприємництва, погоджуємося із [2] щодо необхідності перегляду Закону України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні», забезпечення перш за все стабільних умов господарювання, можливостей фінансового забезпечення розвитку через доступні кредити на поповнення обігових коштів та державні цільові програми з пільгового кредитування. Використання позитивного досвіду Китаю зі стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, а саме: ефективна діяльність фондів, що забезпечують отримання позик з низькими відсотками та субсидій для погашення отриманих позик, надання гарантійних зобов'язань і заставного забезпечення малим та середнім підприємствам з метою отримання банківських позик на розвиток бізнесу має стати стимулом для реалізації аналогічних програм на вітчизняному ринку. Актуальними є й традиційні метод підтримки малого підприємництва: зниження податкового навантаження; встановлення податкових пільг для новостворених підприємств суб'єктів малого підприємництва та підприємств, які надають робочі місця найбільш соціально незахищеним громадянам, встановлення та фінансування мінімальної частки державних закупівель та послуг суб'єктів малого підприємництва, податкова підтримка співробітництва малого і великого бізнесу, створення розвиненої системи інформаційно-консультаційного забезпечення, розвиток регіональних фондів підтримки малого підприємництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варналій З. С. *Мале підприємництво: основи теорії і практики: [навч. посіб.] / З. С. Варналій–4-те вид., – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 302 с.*
2. *Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (зі змінами і доповненням). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>*
3. *Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>*
4. *Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» 2157-14 від 21 грудня 2000 року // Урядовий кур'єр – 2001. – № 14.*
5. *Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» № 4618-VI від 22.03.2012 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013– № 3 – Ст.23.*
6. *Закон України Про держбюджет 2011 № 2857-17 (зі змінами та доповненням) // Відомості Верховної Ради України – 2011. – № 7-8 – Ст.52*
7. *Закон України Про держбюджет 2012 № 4282-VI від 22.12.2011 // Голос України. – 2011. – № 246.*
8. *Закон України Про держбюджет 2013 № 5515-VI від 06.12.2012 // Голос України. – 2012 – № 241.*
9. *Закон України Про держбюджет 2014 № 719-VII від 16.01.2014 // Голос України. – 2014. – № 10.*
10. *Закон України Про держбюджет 2015 № 80-VIII 28.12.2014 // Голос України. [Спецвипуск]. – 2014. – № 254.*
11. *Закон України Про держбюджет 2016 № 928-VIII від 25.12.2015 // Голос України. – 2015. – № 250.*
12. *Закон України Про Державний бюджет України на 2017 рік від 21.12.2016 № 1801-VIII // Голос України. – 2016. – № 248.*
13. *Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28.12.2014 № 71-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015 – № 7-8, 9.*
14. *Закон України Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності від 03.11.2016 № 1728-VIII // Голос України. – 2016. – № 251.*
15. *Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 21.12.2016 № 1797-VIII // Голос України. – 2016. – № 251.*
16. *Купівельна спроможність українців у 2008 і 2015 роках. Інфографіка // Газета волинські новини від 26 жовтня 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/society/kupivelna-spromozhnist-ukrayintsiv-u-2008-i-2015-rokakh-infohrafika/>*
17. *Ляпін Д.В. Основні моделі розвитку малого підприємництва в Україні / Д.В. Ляпін // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3(20). – С. 90-95.*
18. *Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. / Ю. О. Ольвінська // Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=814>*
19. *Поліщук О.В., Цимбал В.В. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні./ О.В. Поліщук, В.В. Цимбал // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2011. 0 № 32. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/392/0>*
20. *Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>*
21. *Проблеми державного регулювання діяльності малих підприємств: [Наук.-метод. посіб.] / Т.В. Березянюк, О.В. Ваганова, Р.В. Рудник / За ред.. Березянюк Т.В. – К.: ІПДО, НУХТ, 2012. – 120 с.*